

Malatya Akçadağ Yöresindeki Alevi Ocaklar Üzerine Bir İnceleme

A Study on Alevi Hearts in Malatya Akçadağ Region

MIHMAN

Mehmet Gür^{ORCID}

İnönü Üniversitesi, Alevilik Bektaşılık
Araştırmaları Enstitüsü, Malatya/Türkiye

Özet

Anadolu'nun birçok bölgesine göçlerle dağılan Alevi ocakları hakkında elde edilen bilgiler henüz yeterli değildir. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan Alevilerin hangi ocağa bağlı olduğunun tespiti ve hangi dini erkâna sahip oldukları oldukça önemlidir. Saha araştırmaları ile Alevi ocakları hakkında daha ayrıntılı bilgiler elde etmek mümkündür. Sahada çalışma yapılırken daha çok sözlü kültürle günümüze kadar gelen bilgilerden yola çıkılarak tespitler yapılmaktadır.

Akçadağ ilçesi İç Anadolu ile Doğu Anadolu arasındaki geçiş bölgelerinden birisidir. Tarihte birçok devlet tarafından ele geçirilmiş göç dalgalarına sahne olmuştur. Buraya çeşitli sebeplerle göç eden önemli bir kitle de Alevilerdir. Akçadağ yöresi, farklı ocaklara mensup Alevilerin yaşadığı bir bölge olduğundan buradan elde edilecek veriler ocaklar hakkında bilim dünyasına katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada Akçadağ yöresinde var olan Alevi ocakları tespit edilerek bu ocakların mensupları veya talipleriyle mülakatlar yapmak suretiyle bazı bulgular elde edilmiştir. Özellikle bu yörede yaşayan Alevilerin hangi ocağa bağlı oldukları, atalarının bu yöreye nereden geldikleri ve günümüzdeki durumları hakkında bazı bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Ocak, Akçadağ

Abstract

The information available about the Alevi hearths, which have dispersed through migration to many countries in Anatolia, is not yet sufficient. It is very important to determine which hearths the Alevis living in rural areas are affiliated with and which religious institutions they have. It is possible to obtain more detailed information about Alevi hearths through field research. While working in the field, determinations are made based on information that has survived to the present day through oral culture.

Akçadağ district is one of the transition regions between Central and Eastern Anatolia. Historically, it has been the scene of waves of migration, having been conquered by numerous states. Alevis constitute a significant portion of the population who migrated here for various reasons. Since Akçadağ district is a region where Alevis belonging to different hearths live, the data obtained from here will contribute to the scientific world about hearths. In this study, some findings were obtained by identifying the Alevi hearths in Akçadağ region and conducting interviews with the members or followers of these hearths. In particular, some findings have been obtained about which hearths the Alevis living in this region belong to, where their ancestors came from and their current situation.

Keywords: Alevism, Ocak, Akcadag.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Sorumlu Yazar: Mehmet Gür
Email: mgurinonu@gmail.com
Geliş Tarihi: 10 Kasım 2025 Kabul Tarihi: 26 Aralık 2025
Atıf Bilgisi: Gür, M. (2025) Malatya Akçadağ Yöresindeki Alevi Ocaklar Üzerine Bir İnceleme. Mihman, 1(1), 47-62.

Giriş

İnsan toplumsal bir varlık olarak inanç, kültür ve değer yargılarıyla toplumu şekillendiren bir özne konumundadır. Toplum, bireylerin bir arada yaşama, üretme, paylaşma ve anlam dünyalarını oluşturma süreçlerinin bütünüdür. Bu bağlamda inanç sistemleri toplumsal yapının en temel aktörlerinden biri olarak bireylerin davranışlarını, dünyayı anlamlandırma biçimlerini ve kolektif belleklerini derinden etkilemektedir. Toplamların inançları onların binlerce yıllık geçmişlerinden izler taşır (Kılıç, 2016, s. 167). Eski Türk topluluklarında insanlar arasındaki ilişkiyi düzenleyen ‘töre’ mevcut olup; Türk toplumunun varlığını sürdürmesinde ve devletler kurmasında etkili bir unsur olmuştur (Koca, 2002, s. 3). Aynı durum diğer toplumlar için de geçerlidir. Benzer şekilde Akçadağ yöresindeki Aleviler ocak sistemi ve dedelik kurumu sayesinde kendi iç hukuk kurallarını oluşturmuş ve büyük oranda bu kurallara uymayı başarmışlardır. İnsanlar gönüllü veya gönülsüz olarak bu sosyal düzene büyük oranda ayak uydurmuştur. Ayrıca Alevi dedelerin emirleri Peygamber’in emri gibi kabul edilmiş ve bu emirler itina ile uygulanmıştır.

Anadolu coğrafyasında inanç ve toplum ilişkisini algılama noktasında Alevilik özel bir yere sahiptir. Alevilik sadece dini ritüellerin değil, aynı zamanda ahlaki ilkelerin toplumsal dayanışma biçimlerinin ve kültürel üretimlerin merkezinde yer almaktadır. Hz. Ali’ye aidiyeti ifade eden ‘Alevi’ terimi ilk çıktığı dönemlerde daha çok Peygamber ailesi (Ehl-i Beyt) için kullanılırken zamanla Hz. Ali ve evlatlarını sevenler, onların yolundan gidenler için de kullanılmaya başlanmıştır. Emevi ve Abbasi hükümetleri dönemlerinde Hz. Ali evlatlarına ve sevenlerine karşı yapılan zulümler sebebiyle Aleviler büyük oranda kırsal alanlara çekilmek zorunda kalmışlardır. Anadolu’ya göç etmekte olan Türkmenler de genelde yaylaklarda konakladıkları için kırsal alanlardaki Aleviler aracılığıyla İslam dini ile tanışmışlardır. İslâm’la yeni tanışan Türkmenler geçmişteki kültürleri ile İslam kültürünü mezcederek bir arada sürdürmüşlerdir. Anadolu’ya göç eden Türkmenler Aleviliği benimsemiş bir hâlde geldikleri için yerleştikleri yerlerde bu kültürü devam ettirmişlerdir (Gür, 2022, s. 1).

Akçadağ yöresinde tespit ettiğimiz bilgiler ışığında Alevi vatandaşların atalarının geçmişinin bölgesel farklılıkları olmakla birlikte yaklaşık 500 yıl öncesine kadar gittiği tahmin edilmektedir. Özellikle yüksek rakımlı dağlık alanlarda yaşayanların bu yöredeki geçmişleri ovalarda bulunan veya yol güzergâhı üzerindeki ailelere göre daha eskiye dayanmaktadır. Bunun sebebi yüksek kırsal alanlarda yaşayanların savaşımlardan ve eşkıya saldırılarından daha az etkilenmeleridir. Bu yöreye yapılan göçlerin bir kısmı doğu taraflarından bir kısmı ise Şanlıurfa, Suriye ve Irak’tan gerçekleşmiştir. Akçadağ yöresindeki Alevilerin doğu bölgelerinden gelenleri Tunceli, Elazığ ve Erzincan taraflarından gelmişlerdir. Elazığ, Tunceli, Erzincan gibi bölgelere de Anadolu’nun daha doğusunda yer alan günümüzde bir kısmı İran, bir kısmı Afganistan ve bir kısmı Türkmenistan topraklarında kalan Horasan bölgesinden gelmişlerdir.

1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Olgu bilim deseni farkında olduğumuz fakat derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.66). Araştırmanın verileri Malatya İli Akçadağ İlçesi’nin çeşitli mahallelerinde ikamet eden 20 Alevi vatandaşla yapılan mülakatlar (görüşmeler) neticesinde toplanmıştır. Veri toplama sürecinde ilk etapta Alevi yerleşim birimlerinin olduğu alanlar belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen yerleşim birimlerindeki mahalle muhtarları ile iletişime geçilerek görüşme yapılacak kişiler belirlenmiştir. Görüşme yapılacak Alevi vatandaşlar belirlendikten sonra kendileri ile iletişime

geçilerek görüşme için randevu tarih ve zamanı belirlenmiştir. Bu arada araştırmaya katılım gösterecek Alevi vatandaşları belirlenirken öncelikle dede ailesine mensup kişilerden olmasına dikkat edilmiştir. Daha sonra Alevi inanç kültürünü bilfiil yaşayan kişilerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

2.Akçadağ Yöresinin Coğrafi Özellikleri ve Kısa Tarihçesi

Akçadağ coğrafi olarak Doğu Anadolu bölgesinin batı ucunda, Yukarı Fırat bölümünde yer almaktadır. Doğusunda Malatya merkez (Battalgazi ve Yeşilyurt ilçeleri), batısında Elbistan ilçesi, kuzeyinde Darende, Hekimhan ve Yazıhan ilçeleri ve güneyinde Doğanşehir ve Yeşilyurt ilçeleri ile sınır olan 1192 km² yüz ölçümüne sahip Malatya iline bağlı bir ilçedir. Yüz ölçümü açısından Malatya'nın dördüncü büyük ilçesidir. Malatya merkeze 33 km uzaklıkta yer almaktadır (Demir, 2016, s. 15).

Akçadağ'ın Osmanlı dönemindeki adı Arga'dır. Tarihi kayıtlarda Arga, Arka (Arca, Arqa, Arha) adıyla İlk Çağ kentlerinden biri olarak geçen bu yerleşim yeri, aynı zamanda Akçadağ ilçesinin bölge olarak da kadim adıdır. Arga'nın (Akçadağ) Hititler döneminde kurulduğu tahmin edilmektedir. Akçadağ ve Malatya tarihte çoğunlukla aynı kaderi paylaşmış, hemen her zaman Akçadağ, Malatya ile birlikte istila edilmiş ve Malatya ile birlikte devletler arasında el değiştirmiştir (Yapıcı, 2014, s. 32). Günümüzde hâlâ halk dilinde Akçadağ merkez için "Arğa/Arga" terimi kullanılmaktadır.

Malatya ve Akçadağ bölgesi ise 1074 yılından sonra merkezi Tokat-Niksar olan Danişmendoğlu Ahmed tarafından kurulan Danişmendli Beyliği topraklarına dâhil olmuştur. Ancak kısa bir süre sonra Bizans generallerinden Filateros Maraş, Malatya, Harput ve Urfa'ya kadar olan bölgeleri ele geçirip bir beylik kurmuştur. Bu beylik Anadolu Selçuklularına tabi olup yıllık vergi ödemekteydi. 1101 tarihinde Danişmendli Ahmed Gazi, Malatya yöresinde Haçlıları yenmiş ardından I. Kılıç Arslan bölgeyi Haçlılardan temizlemiş ve Malatya çevresini de Danişmendliler'den alarak Anadolu Selçuklu Devleti topraklarına katmıştır (Yapıcı, 2014, s. 32).

Çeşitli kesintilere uğramasına ve zaman zaman Selçuklular, Haçlı Kontlukları çeşitli beylikler tarafından el değiştirmesine rağmen Akçadağ ve çevresi 1226'ya kadar çoğunlukla Danişmendli Beyliği hâkimiyetinde kalmıştır (Yazıcı, 2011, ss.39-40). Malazgirt zaferinden sonra yöreye gelerek yerleşmeye başlayan Türkmenlere daha sonra Moğollardan kaçarak batıya doğru gelen daha büyük kitleler katılmıştır. Bu insanlar öncelikle Doğu Anadolu'nun uygun kesimlerinde konaklamaya ve ardından yerleşmeye başlamışlardır. Akçadağ ve çevresi de bu yerleşimlerden öncelikli olarak tercih edilen yerler arasında olmuştur. Burası yarı göçebe ve hayvancılıkla uğraşan Türkmenler için gayet uygun bir coğrafyadır (Yazıcı, 2011, s. 41). Bununla birlikte Doğu Anadolu'da sadece Türkmenler hâkim değildi. Bu coğrafyanın eski yerleşimcileri arasında Ermeniler, Kürtler ve az sayıda olsa da Rumlar yer almaktaydı.

Osmanlıların sağlam bir şekilde hâkimiyetlerine aldığı 1516'ya kadar bölge, İlhanlılar, Memlûklüler, Dulkadırlılar, Eretnalılar, Akkoyunlular, Osmanlılar ve Timur Devleti tarafından zaman zaman ele geçirilerek yönetilmiştir. Ancak en çok Dulkadırlı Beyliği hâkimiyetinde kalmıştır (Yapıcı, 2014, s. 33). Çaldıran Savaşı sonrası Osmanlı hakimiyetine giren Malatya ve ilçeleri artık dinî olarak Sünni kesimin hâkim olduğu idarecilerin egemenliği altında yaşamaya başlamışlardı. Akçadağ çevresi özellikle Dulkadırlı Beyliği döneminde yoğun olarak çeşitli Türkmen toplu-

luklarının yerleşimine sahne olmuştur (Yapıcı, 2014, s. 36).

Akçadağ nüfusu 2024 TÜİK verilerine göre 32.609 kişidir (TÜİK, 2024). Gözlemlerimiz doğrultusunda, bu nüfusun yaklaşık olarak yarıdan biraz fazlası Sünni yerleşim yerleri ve yarıya yakını Alevi yerleşim yerleridir. Akçadağ'da yöre halkı genellikle çiftçilik ve hayvancılık yaparak geçimini sağlar. Akçadağ'da sınırlı oranda sebze ve tahıl üretimi de yapılmaktadır. Akçadağ yöresi büyük şehirlere ve ülke dışına çok göç veren bir bölgedir. Ancak yaz aylarında tatilini geçirmek üzere Akçadağ'a gelenlerle birlikte nüfus 2 katına çıkmaktadır.

Akçadağ yöresinde yaptığımız tespitlere göre Alevilerin yaşadığı coğrafi alanlar yaklaşık 17 mahalleden oluşan Kürecik bölgesi, yaklaşık 10 mahalleden oluşan Ören ve çevresindeki bölge, Darende sınırında olan Doğantepe Mahallesi ve havaalanı civarındaki Aksaray Mahallesi olarak dört bölge şeklinde açıklanabilir. Dört bölgeye ayırırken kısmen bağlı olunan ocaklara göre bu ayırımı yapabiliriz. Toplamda 34 mahallede ağırlıklı olarak Alevi vatandaşlar ikamet etmekte iken merkezde yaşayan Aleviler az sayıdadır.

3. Alevilikte Ocak Sistemi

Ocak kavramı daha çok ateş unsuruyla bağlantılı olarak tarif edilmeye çalışılmaktadır. Özellikle Anadolu uygarlıklarında ocak denilince akla ilk olarak ateş gelmektedir. Bu manada ocak, her türlü ekmeğin, aşın pişirildiği, ham olarak nimetin girip içinde piştiği yerdir. Dede ocakları da bu bağlantıya, tarife atfen ortaya çıkmış yapılardır. Ocaklar, birer örgütlenme ve eğitim merkezleridir. Ocağa ham olarak giren kişi pişmiş olarak çıkmaktadır (Öztürk, 2014, s. 110). Ocak hakkındaki farklı tanımlamalardan hareketle şunu söyleyebiliriz; Ocak denilince akla; ateş, fırın, aşın pişirildiği veya ısıtıldığı yer, aynı amaç etrafında bir araya gelenlerin oluşturduğu topluluk, aile-soy gibi ifadeler gelmektedir.

Ocaklar, Anadolu'da Aleviliğin temel kurumlarıdır. Anadolu'da Alevi inancı, dede ocakları aracılığıyla temellenmiş ve kitlesel bir forma bürünmüştür. Dede ocakları; dedelik, taliplik gibi temel rolleri içeren, cem başta olmak üzere Alevi inancının esaslarını oluşturan öğelerin belirleyicisi konumunda bulunmaktadır (Kökel, 2007, ss.121-122). Ocak sistemi Anadolu'ya göç eden Türkmen ailelerin yabancı olmadığı bir sistemdir. Nitekim geldikleri yerlerde de birbirleriyle bağlantılı boylar hâlinde yaşamışlardır.

Ocak içerisinde yol ve erkânı öğrenen, davranışlarıyla örnek olan, bilgisiyle aydımlatıcı bir vasfı bulunan ocakzadeler ikrar alarak pirlük görevini yürütürler. Pir olan ocakzadenin eğitimi ölünceye kadar devam eder. Bu eğitimin okulu, tarikatı, kurumu, mekânı yoktur. Yaşamın her anı, buldukları her ortam -bağ, bahçe, tarla, dere, hane- onlar için birer eğitim yeridir. 'Hakk'ı yerde gökte aramayın, o baktığınız, dokunduğunuz, hissettiğiniz her şeydedir.' ibaresi tam olarak Alevi pirlüğünün yetişme prensibini yansıtmaktadır. Doğa ve evrenin her noktası onlar için bilgiyle doludur. Bu nedenle onlar için hakikatin bulunduğu merkezler yazıda değildir (Çelik, 2019, s. 71). Bu bağlamda Alevi pirlüğünün tasavvuftaki vahdet-i vücud anlayışını özümlediklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Anadolu halkının yaşam kültürü incelendiğinde özellikle geçmiş süreçte atalara büyük bir itaat ve saygının mevcut olduğu görülecektir. Yani küçükler büyüklerin izinden gider, onların emirlerine karşı çıkmaz ve nasihatlerini dinlerlerdi. Hatta aile içinde küçük kardeş büyük kardeşe aynı saygıyı ve itaati gösterirdi.

Ocak kavramını Alevi-Bektaşî terminolojisine göre şöyle tanımlamak mümkündür. Ehl-i beyt soyundan gelen ailelerin meydana getirdiği çevresel inanç merkezine ocak denilmektedir. Bu ocaklardan herhangi birine mensup olan kişilere ocakzade, Alevi inanç sistemi içerisinde var olan ritüelleri uygulayan ve cem erkânını yürüten kişilere de dede, baba ya da pir denilmektedir. Ocak, pir, mürşit, dede grubuyla, o gruba bağlı olan taliplerin toplamından oluşmaktadır (Dedekargınoğlu, 2011, s. 392). Ehl-i beyt soyundan gelen kişiler, ocakzade olarak adlandırılırlar. Pirlük, dedelik görevi, ocakzade seyitler tarafından yürütölmektedir (Yaman, 2012, ss. 17-38). Ocakzade ailelerin kendi soylarını yüce ve masum olarak değerdendirilen on iki imamdan birine dayandırması taliplerin ocaklara bağlılığını artırmış, ocakzade dedelerin konumlarını güçlendirmiştir.

4. Malatya Akçadağ Yöresinde Alevilerin Bağlı Bulunduğu Ocaklar

Akçadağ yöresindeki saha çalışmamızda mülakatlar sonucunda yöre Alevilerinin en yoğunndan başlamak üzere sırası ile Ağuçan (Avuçan), Sinemilli, Derviş Cemal, Üryan Hızır, Kalender Veli, Dede Garkın, Baba Mansur, Hubyar, Gülşen, Seyyid Kızıl Deli, Şeyh Hasan Ocaklarına bağlı olunduğu, atalarının şu an yaşadıkları yerlere eşkıyalıktan/ baskılardan/zulümden dolayı ve yaylak bulmak için göç ettikleri belirlenmiştir. Akçadağ yöresindeki çalışmamızda mülakata katılanların beyanlarına göre atalarının Akçadağ yöresine; Horasan, Tunceli, Erzurum-Aşkale, Kerbela, Urfa, Elbistan, Sivas, Yozgat, Arguvan, Erzincan bölgelerinden geldiklerine dair cevaplar alınmıştır. Cevaplardan da anlaşılmalıdır ki yöre Alevileri savaş ve baskılardan kaçmak ve ayrıca yaylak bulmak için farklı yörelerden göç ederek bir araya gelmiş ve geldikleri ocağa bağlı kalarak yaşantılarını idame ettirmişlerdir (Gür, 2022, s.75). Ayrıca Malatya, göç trafiğinin ve sosyal hareketliliğin üst düzeyde yaşandığı illerden biri olması nedeniyle bölge Alevilerinin ocak mensubiyeti açısından çeşitlilik göstermesi gayet doğaldır (Bitirmiş, 2022, s. 16).

Bundan sonraki başlıkta Akçadağ yöresinde tespit edilen ve talipleri olan ocaklar hakkında kısa bilgiler verildikten sonra yöre halkıyla yapılan mülakatlar sunulacaktır.

4.1. Ağuçan(Avuçan) Ocağı

Ağuçan Ocağı'nın icâzetnâmesi Seyyid Temîz adına Kûfe'de düzenlenmiş olup Zilhicce 990/Aralık 1582 tarihidir (Ocak, 2006, s. 145). Ağuçan Ocağı Dersimli Alevi ocaklardandır. Ağuçan Ocağı'nın merkezi konusunda, Elazığ ilinde bulunan Sünköy ile Tunceli ilinde bulunan Karabakır (Bargini) köyü arasında bir ihtilaf söz konusudur (Keskin, 2004, s. 89). Başka bir görüşe göre ise ocağın ismi Ağuçan değil Avuçan'dır. İsmi Urfa'daki Avuç/Aviç çayı ve yöresinden alır. Bu görüş ile ilgili açıklama şöyledir: "Avuçan, Urfa yöresindeki Avuç çayı ve yöresinden ad almış olup ocağın pirleri Aleviliğın dördüncü imamı Zeynel Abidin'in oğlu Zeyd'in torunlarından Ebu'l Vefa'nın soyundandır. Ebu'l Vefa, Irak'taki Kürtlere sığınıp onları talip edinmiş, torunlarından Seyyid Mençek ise talip topluluğuyla kuzeye hareketlenerek Urfa'ya yerleşmiş ve 'Seyyid Mençek' zaviyesini kurmuştur" (Aksüt, 2020, s. 241). Bilindiği gibi "-an" eki genellikle kişinin ait olduğu yeri ifade eder. Dolayısıyla ocağın isminin Avuçan olduğu ve Urfa üzerinden yayıldığı ihtimal dâhilindedir.

4.2. Derviş Cemal Ocağı

Velayetnâme-i Hacı Bektaş-ı Veli adlı eserde Seyyid Derviş Cemal, Hacı Bektaş-ı Veli'nin ilk halifesi olarak anlatılmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli; asıl ismi Seyyid Cemâleddin olan Seyyid Cemâl Sultan'ı diğer erenlerden daha fazla

sevdiğini haber vermektedir. Derviş Cemâl Ocağı'na bağlı taliplerin sayıca Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da çok olduğu bilinmektedir. Horasan'dan geldikleri söylenir. Aleviliğin en eski ocaklarından biri olarak kabul edilir. Köken itibarıyla Hacı Bektaş-ı Veli'ye bağlı bir ocaktır (Rençber, 2013, s. 166). Seyyid Cemal, Hacı Bektaş'ın emriyle Altıntaş'a gitmiş, daha sonra Tökelcik köyüne yerleşerek orada ölmüştür. Aslıdoğan adında bir oğlu olmuştur. Sözü edilen Altıntaş, Kütahya ilindedir. (Aksüt, 2020, s. 92).

Bir görüşe göre Derviş Cemal ile Seyyid Cemal farklı kişilerdir. Gezik'e göre (2012, s. 197) Erzincan'a bağlı Tercan ilçesinde türbesi bulunan Derviş Cemal Tunceli kökenli seyyid bir evliyadır. Miladi 1250-1260 yıllarında doğduğu tahmin edilmektedir. 1930'lu yıllara kadar Derviş Cemal Ocağının Hacı Bektaş tekkesiyle ilişkisinin olmadığı bilinmektedir. Seyyid Cemal ise daha çok Akdeniz ve Ege bölgelerinde faaliyette bulunmuştur. Velayetnâme'deki bilgiler göz önüne alındığında ve söz konusu tarihteki gelişmelere bakıldığında farklı kişiler olması daha muhtemeldir.

4.3. Üryan Hızır Ocağı

Üryan Hızır ya da diğer ismiyle Sultan Hızır'a ait türbe, Tunceli'nin Pertek ilçesine 15-20 km mesafede bulunan Zeve (Durutay) köyündedir. Geçmiş yıllarda yapılan son resmi değişiklikler doğrultusunda bazı köy isimleri ve yer adları değiştirilmiş ve 'Zeve' ismi 'Durutay' olarak belirlenmiştir (Gültekin, 2016, s. 12). Üryan Hızır'ın hayatı hakkında bilgi veren tek kaynak Menakıbnâme'sidir. Eserde Hz. Ali'nin oğlu dördüncü İmam Zeynelabidin'in soyundan geldiği ifade edilir. Asıl adının Sultan Hızır olduğu Üryan isminin ise 'çok temiz' manasında kullanıldığı belirtilmektedir (Yaman, 2005, s. 137).

Onun, Üryan ismini almasında temiz manasından ziyade, bağlı olduğu tasavvuf anlayışı etkili olmalıdır. Bu durum ise en çok Kalenderi dervişleri ile uyusmaktadır. Kalenderi dervişleri yarı çıplak dolaşan kişiler olup, ilk Kalenderi dervişlerinden biri Tahir-i Üryan, yine Eskişehir'de zaviyesi bulunan bir başka Kalenderi dervîşi ise Üryan Baba isimlerini taşımaktaydı (Ocak, 1999, ss.159-186). Özellikle, Üryan Hızır'ın yaşadığı bölgede Kalenderi ve Haydari tarikatların bir hayli yaygın olduğu göz önünde bulundurulursa (Turan, 1997, s. 39), onun da bir Kalenderi dervîşi olma ihtimali yüksektir (Gülten, 2010, ss. 84-103). Üryan Hızır'a atfedilen Menakıbnâme'ye göre ve bazı tahrir defterlerindeki kayıtlar incelendiğinde Üryan Hızır'ın Medine'den gelerek önce Harput'a yerleştiği daha sonra Pertek ve Sağman'a gittiği, oradaki ahalinin ve yöneticinin gayrı müslim oldukları ancak Üryan Hızır'ın bazı kerametlerine şahit olup Müslümanlığı kabul ettikleri ifade edilmektedir. Buradan Anadolu'nun çeşitli bölgelerine müritlerini gönderen Üryan Hızır İslâm'ı yayma çabasını sürdürmüştür (Gülten, 2010, ss.84-103).

4.4. Dede Garkın Ocağı

Dede Garkın Ocağı Anadolu'daki önemli dede ocaklarından birisidir ve bu ocağın merkezi Malatya ili, Yazıhan ilçesine bağlı Dedegarkın köyüdür. Dede ailelerinin bulunduğu diğer bölgeler olan Gaziantep, Çorum, Diyarbakır ve Erzurum'daki dede aileleri de 1810-1815 yılları arasında Malatya'dan dağılmıştır (Dedekargınoğlu, 2016, ss. 91-112). 18. yüzyılda yaşamış bir Türkmen mutasavvıfı olan Dede Garkın'ın ismine, ilk olarak Babaîler (Baba Resul) olayında rastlamaktayız. Onun haricinde Hacı Bektaş-ı Veli'nin Menakıb'ı ve Elvan Çelebi'nin Menakıb'ul Kudsiyye fi Menasıb'ul Ünsiyye adlı eserinde de kendisinden söz edilmektedir (Güleş, 2018, s. 27).

Dede Garkın, Ali Seydi ve Şeyh İbrahim gibi iki önemli ocağın kurucularının piridir. Elvan Çelebi'nin Menakubu'l Kudsiyye fi Menasibu'l Ünsiyye eserinde yer alan bilgilere göre Dede Garkın'ın halifeleri, Baba İshak, Baba İlyas, Şeyh Osman, Hacı Mihman, Hacı Bağadın, Aynüddeve, Ali Seydi, Şeyh İbrahim, Baba Arslanoğlu ve Dirge Baba'dır (Aksüt, 2020, s. 137).

Dede Garkın, Mardin ile Şanlıurfa sınırındaki Büyük Circip çayının Halep-Musul yoluyla keşiştiği yerde yaşamıştır. Akkoyunlu, Osmanlı, Safevi kaynaklarında ve Batılı gezginlerin notlarında burada Dedegarkın adında bir yerleşimin ve zaviyenin olduğu kayıtlıdır. Sözü edilen yer günümüzde Derik ilçesine bağlı Dedeköyü'dür (Aksüt, 2020, s. 138).

4.5. Baba Mansur Ocağı

Baba Mansur Ocağı'nın Tunceli Mazgirt ilçesine bağlı Muhundu (Şöbek) köyüne yerleştiği rivayet edilir. Baba Mansur'un 18. kuşaktan İmam Muhammed Bakır'ın soyuna dayandığı iddia edilir. Baba Mansur'un dört oğlu olduğu rivayet edilir. Bunlar Seyit Mahmut, Seyit Kasım, Seyit İbrahim ve Seyit Haydar'dır. Seyit Haydar'ın evladı olmamıştır. Baba Mansur'un soyu diğer üç oğlu üzerinden devam etmiştir. Baba Mansur evlatları içinde de rehber-pir-mürşid ilişkisi mevcuttur. Evlatları Tunceli'den çıkıp Anadolu'nun başka bölgelerinde mekânını kurarak ocağın yayılmasını sağlamışlardır (Öztürk, 2018, ss.26-27).

Ocak merkezi olarak Mazgirt ilçesine bağlı Muhundu ve Şöbek köylerinin kabul edildiğine bakılırsa onun Tunceli bölgesine yerleşmiş olması ihtimal dâhilindedir. Muhundu köyünde Baba Mansur'un yürüttüğüne inanılan bir duvar bulunmaktadır ki bölgedeki Aleviler arasından önemli bir ziyaret yeri olarak bilinir. Bu duvar ile ilgili olarak ocak mensupları tarafından nesilden nesile aktararak gelen bir rivayet söz konusudur. Buna göre Kureyşan Ocağı'nın kurucusu olarak kabul edilen Baba Kureyş bir gün vahşi bir ayıya binip bileğine doladığı yılanla ayıyı kamçılıyarak yürütür. Bu sırada duvar örmekte olan Baba Mansur ise bu duvara binerek Baba Kureyş'i karşılamaya çıkar. Baba Kureyş bu mucize karşısında hayran olarak "Sen taş duvara can verdin." diyerek Baba Mansur'un elini öper (Danık, 2004, s. 104; Gülten, 2012, ss.139-150).

Baba Mansur Ocağı Doğu Anadolu Aleviliği içinde yer alan köklü ve yaygın bir ocaktır. Bu sebeple bu ocağı Doğu Aleviliği içinde değerlendirmek doğru ve yerinde olacaktır. Doğu Anadolu ve kısmen Güney Anadolu Aleviliği içinde yer alan ocakların kültürel etkinlikleri birbirleriyle yakınlık gösterir. Bu durum, ortak mekânın getirdiği benzeşmeyle birlikte, benzer etnik kökenlerden gelmeyle de açıklanabilecek bir durumdur (Öztürk, 2018, s. 33).

4.6. Kalender Veli Ocağı

Seyyid Kalender Veli, Hz. Muhammed'in 5. nesilden torunu olan İmam Muhammed Bakır'ın neslinden gelmektedir. Babası Seyyid Siyami Faki, Horasan pirlere aittir. Türkistan piri Hoca Ahmet Yesevi Hazretleri'nin işaretleriyle köselerini atıp Anadolu'ya göç etmişlerdir (Teberoğlu, 1998, s. 48). Seyyid Kalender Veli Ocağı, Hacı Ali Türabi Ocağı ile Cibali Sultan Ocakları'nın piri, Hacı Murad Evlatları Ocağı ile Mehmet Abdal Ocağı'nın mürşididir (Arslanoğlu, 1999, ss.60-72).

Ahmet Yesevi, Anadolu'da Çepni Türkleri'ne yapılan baskılara razı olmadığı için oğlu Kutbettin Haydar komutasında 5 bin kişilik bir ordu gönderir. Bu ordunun içinde Seyyid Siyami Faki de vardır. Ordu bölgeyi iyi bilmediği için Keskin Tekfuru'na yenilir ve sonunda Seyyid Siyami, Çubuk'un bugünkü adıyla Sele köyüne gelerek yerleşir (Arslanoğlu, 1999, ss.60-72). Başka bir iddiaya göre Seyyid Siyami, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'nin Horasan'dan Anadolu'ya birlikte geldiği 70.000 erenden birisidir. Hacı Bektaş Veli kendisine hem dünya hem de ahiret sultanlığını verdiği halde o, sadece ahiret sultanlığını kabul etmiştir (Akçay, 1969, s. 17).

Aksüt, Kalender Veli ocağı mensuplarından Çubuk ilçesindeki bazı köylerde gerçekleştirdiği mülakatlarda buradaki taliplerin en azından bir kısmının önceki yurtlarının Malatya'nın Arguvan ve Hekimhan ile Kahramanmaraş'ın Elbistan yöreleri olduğu tespitinde bulunmuştur (Aksüt, 2020, s. 132). Saha araştırmalarının artmasıyla Kalender Veli ocağı mensuplarının hangi yörelerden buralara geldikleri daha net ortaya çıkacaktır.

4.7. Sinemilli Ocağı

Sinemilli Ocağı, sözlü kaynakların belirttiğine göre Sultan Sin, Sultan Sinemil ya da Sultan Sinan olarak anılan erenle ortaya çıkmaktadır. Sultan Sin aracılığıyla da Ehl-i beyte dayandırılan Sinemilli Ocağı, talipler arasında pir ocağı olarak anılmaktadır. Sinemilli Ocağı adını ocağın kurucusu olarak anılan Sultan Sin'den almıştır. Ocağın asıl merkezi Elazığ'a bağlı Piran ilçesidir, hatta Sultan Sin'e ait olduğu rivayet edilen türbe de Elazığ'ın Piran ilçesinin Akgömlek köyündedir. Ancak ocağın kurucusunun oğlu olup Kahramanmaraş'ta ocağı yeniden yapılandıran dört kardeşin üçü de Elazığ'dan göç edip Kahramanmaraş'a gelince ocağın merkezi Elbistan ilçesine bağlı Kantarma Mahallesi olmuştur (Özveren, 2019, s. 43).

Bu ocaklar dışında talipleri az sayıda olmakla birlikte Akçadağ'ın farklı yörelerinde Hubyar Ocağı (Hubyar Sultan), Gülşen Baba Ocağı, Seyyid Kızıl Deli, Şeyh Hasan Ocaklarının bulunduğu belirlenmiş ancak bu taliplere ulaşamadığı için detaylı bilgi elde edilememiştir.

5. Akçadağ Yöresinde Sahadan Elde Edilen Bulgular

Akçadağ yöresinde mülakatlar yaptığımız bazı Alevi vatandaşlara şu soruları yönelttik: "Ocak olarak hangi ocağa bağlısınız? Çevrede kaç tane ocak var? İsimleri nelerdir?" Bu görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde şu cevaplar verilmiştir:

Karababa (KK1) bağlı olduğu ocaklar hakkında şu ifadeler yer vermiştir: "...Üryan Hızır Ocağına bağlıyız. Genel olarak 12 büyük ocak var. İsimleri aklıma gelenler, Baba Mansur, Üryan Hızır, Ağuiçen, Sinemilli, Hubyar Ocağı, Gülşen Ocağı. Üryan Hızır Ocağı'nın Malatya bölgesinde Şendere, Doğantepe, Uzunhasan, Fatmacık, Ağılbaşı, Çelikhan Bulam, Doğanşehir'de talipleri var..."

Tura (KK2) Kalender Ocağına bağlı olduğunu ifade ederek ocaklar hakkında şöyle görüş bildirmiştir: "...Bizimkiler Kalender Ocağına bağlıdır. Çevrede Kalender Ocağı, Ağuiçen Ocağı, Derviş Cemal Ocağı Üryan Hızır Ocağı, Dede Garkın Ocağı, Seyyid Kızıl Deli Ocağı, Şeyh Hasan Ocağına bağlı talipler vardır. Bu ocaklara bağlı Seyyid dedeler Alevilere önderlik etmişlerdir. Saydığımız ocakların yanı sıra Balım Sultan döneminde oluşturulan Dede-Babalık

kurumu dergâhta 10 yıl veya 7 yıl hizmet vererek şeriat, tarikat marifet kapısına geldiğinde görevlendirilmiş dede-babalar öncülüğünde ifa etmişlerdir. Ocak sistemini 3 boyutta ele almak lazım. Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli döneminde dergâhta görev almış ve Türkiye’de belli bir coğrafi bölgede görevlendirilen bu kişiler öldükten sonra çocukları ocaklık sistemini dönüştürmüş ve babalarının yolunu devam ettirmişlerdir. Her ne kadar soylarını 12 imamların herhangi birine bağlasalar da Hacı Bektaş-ı Veli döneminde görevlendirilmiş post sahipleri Seyyid Derviş Cemal, Koçu Baba, Sarı Saltuk, Seyyid Mahmut Hayrani, Hacım Sultan, Karadonlu Can Baba, gibi yaklaşık 200 civarında derviş ocaklık sistemini devam ettirmişlerdir. Üryan Hızırlar direkt Medine’den geliyorlar. Bir bölümü de Horasan’dan geliyor...”

Atasoy (KK3) ocakzade bir aileye mensup olduğunu belirterek bağlı olduğu ocak hakkında şöyle açıklama yapmıştır: “...Biz Derviş Cemal Ocağı’na bağlıyız. Biz ocakzade bir aileyiz. Beratnamemiz de vardı, Osmanlıca yazılı uzunca bir belge vardı. Birkaç tane de Arapça ve Osmanlıca yazılı kitaplarımız buyruk vardı. Amcamın evindeydi. Amcamın torunu birine vermiş bir daha geri gelmemiş. Şimdi bulamıyoruz. Atalarımızın anlattığına göre biz Ağuçan Ocağı’na bağlıymışız. Benim büyük dedem olan Kalender Dede eskiden büyük saygınlığı olan biriymiş. Çokça talipleri varmış. Ankara Haymana, Denizli’de, Maraş’ta, Sivas’ta, Adıyaman’da taliplerimiz varmış. Kalender Dede bu taliplerini gezermiş. Ayrıca bu çevrede yani Ören bölgesinde Ağuçan ve Derviş Cemal Ocakları’na bağlı talipler var. Aslında bu ocaklar da birbirinden ayrılmadılar. Bizim soyumuz İmam Muhammed Bakır’a bağlıdır. Burada Sinemilli hakkında da bir şey eklemek istiyorum. Sinemilli aslında Pazarcık, Elbistan’ın bir kısmını kapsayan aşiretlerin bulunduğu bölgenin eski ismidir. Atalarımızdan duyduğumuza göre Sinemilli de Ağuçıen Ocağı’na bağlıymış...”

Kayaş (KK4) kısa bir şekilde bağlı olduğu ocağı şöyle ifade etmiştir: “...Sinemilli Ocağına bağlıyız. Kürtçe şöyle derlerdi ‘dedeye man sinemilli’...”

Köse (KK5) yaşadığı bölgede farklı ocaklara mensup taliplerin olduğunu ve bağlı olduğu ocağı şöyle ifade etmektedir: “...Bazıları Derviş Cemal Ocağına bağlıdır. Bazıları da Ağuçan Ocağı ki Elazığ Sünköy’dedir. 4 oğlu var. Koca Seyyit, Seyyit Mençek, Köse Seyyit, Mir Seyyit. Ören’e gelenler Koca Seyyit’in soyundandır. Seydi İbrahim Bulam’a gitmiş, Seydi İsmail Ören’e yerleşmiştir...”

Dede ailesine mensup (ocakzade) olduğunu belirten Bakır (KK6) bağlı olduğu ocak hakkında şöyle görüş bildirmiştir: “...Burada Sinemilli ve Ağuçıen ocaklarına mensup talipler var. Ağuçanlılar Erzincandan buraya gelmişlerdir. Biz daha eskiyiz, bizim soyumuz İmam Muhammed Bakır’a bağlıdır. Ayrıca Sinemilli bir aşiret ve bu yörenin de ismidir. Bizim taliplerimiz Kürecik, Alhas, Pazarcık yörelerindedir...”

Yıldız (KK7) bağlı olduğu ocak hakkında açıklama yaparken atalarından duyduğu şekliyle şöyle ifade eder: “...Ağuçan Ocağına bağlıyız. Ağuçan yani Ağu-ıçen demektir. Alaattin Keykubat’ın zehirli suyu Seyyit Mençek’e içirmesi ve bu zehiri ona zarar vermeden parmağından akıtmasından dolayı bu ismi almıştır. Ağuçan Ocağının kökü Irak’a dayanır. Sultan Sinemilli Ocağı, Derviş Cemal Ocağı, Terzi Koca Ocağı (Soyu Abbas’ın soyuna dayanır). Bu ocaklar Ören çevresinin bağlı olduğu ocaklardır...”

Yuka (KK8) bağlı olduğu ocak hakkında şöyle beyanda bulunmuştur: “...Biz Kantarma’daki (Elbistan’a bağlı

köy) Sinemilli Ocağına bağılıyız. Horasan'dan gelmişlerdir. Keban'da kalmışlar. Daha sonra Kantarma'ya yerleşmişlerdir. Ocak ailesinden gelenlere büyük saygı ve itaat vardır. Dedelerin hata yapma şansları yoktu. Onlar sürekli toplumun gözü önünde olduklarından hata yapmazlardı. Sinemilli Ocağı kendi soylarını İmam Zeynel Abidin'e bağlarlar...”

Keleş (KK9) de Sinemilli Ocağında bağılı olduklarını şöyle ifade etmiştir: “...Sinemilli ocağına bağılıyız. Kantarma'dan gelen dedelerimize tabi olmuşuz. Çevremizde Ağuçan, Derviş Cemal, Ören'de ocakzade dedeler Eşref Dede, Garip Dede var...”

Solak (KK10) bağılı olduğu ocağın yörede taliplerinin kalmadığını ifade ederek şöyle bilgi vermiştir: “...Biz Dede Garkın Ocağına bağılıyız. Biz aynı zamanda Caferi'yiz. Şu an bizim köyde fazla alevi kalmadığından ocak dedeleri gidip gelmiyor...”

Balaban (KK11) bağılı olduğu ocak hakkında “...Üryan Hızır Ocağına bağılıyız. Battalgazi'deki Zeynel Abidin türbesine gideriz. Bizim köyün yanındaki Şendere köyünde Şeyh Hacı Melik türbesi var, 250 yıldır orada yattığını düşünüyorum çünkü eşimin babaannesi 100 yaşını görmüş ve o türbenin kendisinden önce de olduğunu söylemiştir...” şeklinde ifade ederek türbe ziyaretlerine önem verdiklerini belirtmiştir.

Erdoğan (KK12) ocağın kendilerince kutsal sayıldığını ifade ederek bağılı olduğu ocak hakkında “...Ocak, ateşin yakıldığı yerdir. Biz ocağı kutsal sayarız. Ateş, ışık, ay güneş gibi aydınlatan varlıkları kutsal kabul ederiz. Babam tarafından Erzincan'dan gelmeyiz ve Ağuçan ocağına bağılıyız. Ağuçan'ın soyu İmam Zeynel Abidin'e kadar gider. Bu bölgelerde duyduğum ocaklar ve talipler genelde Ağuçan, Sinemilli, Derviş Cemal, Üryan Hızır Ocaklarıdır...” şeklinde bilgiler vermiştir.

Demirhan (KK13) ise ocak hakkında bilgi sahibi olmadığını ancak yöreye gelen dedeler hakkında “...Ocak bilmiyoruz. Dedeler Erzincan, Sivas, Ören, Dedeyazı'dan gelirlerdi. Ayrıca Elbistan'dan da gelen dedeler vardı...” şeklinde açıklama yapmıştır.

Aslan (KK14) bağılı olduğu ocağın Maraş'ta olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “...Ağuçan Ocağına bağılıyız. Bizim dedeler İbrahim Memo Temiz, Maraş Pazarcıklıdır. Eskiden çok gider gelirlermiş. Şu an gelmiyorlar. Başka ocakları bilmiyorum...”

Duman (KK15) bağılı olduğu ocak ve köye gelen dedeler hakkında “...Sinemilli Ocağına bağılıyız. Dedelerimiz kantarmadan gelirdi ve cem yaptırırdı. Beko Dede eskiden oradan bizim köye gelirdi. Şimdi İbrahim Dede cenazeyi kaldırmak için geliyor...” şeklinde görüş bildirmiştir.

Köse (KK16) bölgede iki ocağın taliplerinin olduğunu ifade etmiş ve bazı kavramların tanımını yaparak şöyle ifade etmiştir: “...Bizim Ören'de iki ocak var. Biri Ağuçan diğeri Derviş Cemal Ocağıdır. Dedelikte Talip, Rayber, Dede, Pir, Mürşit hiyerarşisi vardır. Dede genelde ocakzade aileden gelir. Ancak her ocakzade de dedelik yapabilir diyemeyiz. Örnek olabilecek, gereken bilgi birikimine sahip kişi dedelik makamına gelir. Bizim atalarımızın pirlilerinin bir kısmı

Dersim’de, bir kısmı Sinemilli’dedir. Mürşit en üst düzeyde olan pirdir. Herkes Mürşit olamaz...”

Akgün (KK17) ocak hakkında bilgi sahibi olmadığını ancak türbe ziyaretlerine katıldığını şöyle ifade etmiştir:“...Ocak bilmiyorum. Türbe ziyaretlerine gideriz. Kolköy’de Haydar Baba türbesi, Taşevler’de Gol Hasan Türbesi var. Oralara bazen dua etmek için veya bir hastalığı olanlar veya çocuğu olmayanlar giderler...”

Mercan (KK18) Sinemilli Ocağına bağlı olduğunu ve çevrede farklı ocakların olduğunu şöyle ifade etmiştir: “...Sultan Sinemilli Ocağına bağlıyız. Çevrede Sinemilli, Ağuçan, Derviş Cemal Ocakları var. Sinemilli Ocağının Afşin, Pazarcık ve Sarız (Kayseri)’da aşiretleri vardır. Bizim dedelerimiz Elbistan Kantarma köyünden gelirler eskiden beri...”

Yıldırım (KK19) ocak konusunda bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir:“...Bu konuda bilgim yok...”

Aslan (KK20) bağlı olduğu dedeler hakkında şöyle görüş bildirmiştir: “...Dedelerimizin anlattığına göre Dedeyazı ve daha ötede Adıyaman’daki dedelere bağlıyız. Güzel Dede, Ali Dede, İsmail Dede, Cibo Dede, bunların isimlerini biliyorum...”

Sonuç

Malatya iline bağlı Akçadağ ilçesi Alevi ocakların yoğun olduğu bölgelerden biridir. Akçadağ yöresi göç yolları üzerinde olduğu için tarihî süreçte yoğun hareketliliğe sahne olmuştur. Akçadağ’a göç eden ahali bazen savaşlardan ve eşkıyalardan korunmak için bazen de hayvanlarına otlak bulmak için göç etmişlerdir. Mülakatlardan elde ettiğimiz bilgiler ışığında bu bölgede yaşayan Alevilerin farklı farklı bölgelerden gelip burayı yurt edindikleri söylenebilir. Bir kısmı Irak, Suriye, Elbistan ve Urfa taraflarından geldiğini belirtirken; bir kısmı Elazığ, Tunceli, Erzincan ve Erzurum taraflarından geldiklerini ifade etmişlerdir. Bir kısmı ise atalarının İran’ın Horasan bölgesinden olduğunu söylemişlerdir. Akçadağ yöresinde Alevilerin yoğun yaşadığı yerleşkeler daha çok Kürecik, Ören ve bu yerleşkelerin çevreleridir. Bunlardan Kürecik’in Elbistan ile, Ören’in Doğanşehir ile sınırı bulunmaktadır. Ayrıca eski ismi Zeyve/Zeve, yeni ismi Aksaray olan köyde geçmişte Alevi nüfus yoğunken günümüzde Alevi nüfus dışı göçlerle bir hayli azalmıştır. Bunun dışında Hekimhan sınırında yer alan Doğantepe köyü de çevresinde Alevi ve Sünni köylerin yer aldığı Alevi bir köydür.

Sahadaki tespitlerimize göre Akçadağ yöresinde Alevilere yakın mesafedeki birkaç köy halkının, geçmişte Alevi iken daha sonra Sünnileştiği yönünde yaygın bir görüş beyan edilmiştir. Bunlara örnek olarak Taşevler, Esenbey ve Kolköy yerleşkeleri verilebilir. Bunlardan Kolköy’de Alevilerin hâlâ hastalıklardan şifa bulma, çocuk sahibi olma gibi amaçlarla ziyaret ettikleri Haydar Dede türbesi yer almaktadır. Diğer ilginç bir durum Alevi köylerinin tam ortasında Sünni bir köyün yer almasıdır. Demirciler adındaki bu köy, Sünni olan ve mesleği demircilik olan bir kişinin Alevi bir bayanla evlenip onların soyundan gelenlerin çoğalması sonucu oluşmuştur.

Akçadağ yöresine göç eden Aleviler farklı bölgelerden geldikleri için bağlı oldukları ocaklar da değişkenlik göstermektedir. En yoğunndan başlamak üzere Akçadağ yöresinde talipleri olan ocaklar Ağuçan/Avuçan, Sinemilli, Derviş Cemal, Üryan Hızır, Kalender Veli, Dede Garkın, Baba Mansur, Hubyar, Seyyid Kızıl Deli, Şeyh Hasan Ocakları şeklindedir. Ağuçan ya da Avuçan Ocağı etnik köken olarak hem Türk hem de Kürt kökenli taliplere sahiptir. Önemli bir

kısmı Kürecik olarak adlandırılan bölgede yaşamakta iken bir kısmı da Ören ve çevresindeki köylerde yaşamaktadırlar. Bu bölgeye uzun süre önce (en az 200-500 sene arası) Elbistan, Pazarcık, Erzincan ve Tunceli'den göçlerle geldiklerini ifade etmişlerdir. Ören ve çevresinde yaşayan diğer bir kısmı ise bu bölgeye daha çok Kürecik'ten göç ettiklerini belirtmişlerdir. Mülakatlarda Sivas, Haymana, Denizli'de de Ağuçan/Avuçan ocağı taliplerinin olduğu beyan edilmiştir. Diğer bir tespit Sinemilli ocağının Ağuçan/Avuçan ocağının pir ocağı olduğudur. Ayrıca Derviş Cemal ocağının Ağuçan/Avuçan ocağıyla bağlantılı olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Taliplerin beyanları doğrultusunda günümüzde Ağuçan/Avuçan ocağı dedeleriyle talipleri arasında ilişkinin bir hayli zayıfladığı, cem, muharrem orucu gibi ibadet ve uygulamaların artık yapılmadığı ifade edilmiştir. Yöredeki diğer bir önemli ocak Sultan Sinemilli Ocağı'dır. Ocağa bağlı olanlar kökenlerinin Elbistan'a bağlı Kantarma gibi Alevi köyleri olduğunu belirtirler. Asıllarının ise Horasan'a dayandığını yaygın olarak ifade ederler. Yörede Dede Garkın Ocağına bağlı olanların yaşadığı köy Kürecik ve Ören'den uzakta, daha çok Yazıhan istikametine yakın bir köydür. Yörede talipleri olan diğer bir ocak ise Üryan Hızır Ocağı'dır. Bu ocak da Kürecik ve Ören'den ayrı bir bölgede yer almaktadır. Bu ocağa bağlı talipler de daha çok Hekimhan Sivas istikametine yakın bir köyde bulunmaktadır. Dede Garkın Ocağı taliplerinin sayısı Akçadağ yöresinde az miktarda olduğu görülmüştür. Aynı şekilde Akçadağ yöresinde Kalender Veli Ocağı ve Derviş Cemal ocağı taliplerine rastlanılmış ve onların az sayıda nüfusa sahip oldukları belirlenmiştir. Bu ocaklara bağlı taliplerin çoğu, geleneksel Alevi erkânlarını büyük oranda terk ettiklerini ve kendi atalarından aktarılanlar dışında pek fazla bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcı Listesi

Sıra No	Ad-Soyad	Yaş	Meslek
Kaynak Kişi 1 (KK1)	Akif KARABABA	75	Emekli
Kaynak Kişi 2 (KK2)	Ali TURA	66	Emekli
Kaynak Kişi 3 (KK3)	Cebrail ATASOY	86	Emekli
Kaynak Kişi 4 (KK4)	Celal KAYAŞ	65	Muhtar
Kaynak Kişi 5 (KK5)	Vahap KÖSE	84	Emekli
Kaynak Kişi 6 (KK6)	Aliakber BAKIR	71	Emekli
Kaynak Kişi 7 (KK7)	Garip YILDIZ	60	Çiftçi
Kaynak Kişi 8 (KK8)	Mustafa YUKA	65	Emekli
Kaynak Kişi 9 (KK9)	Yusuf KELEŞ	71	Emekli
Kaynak Kişi 10 (KK10)	Yusuf SOLAK	55	Muhtar
Kaynak Kişi 11 (KK11)	Rıza BALABAN	58	Çiftçi
Kaynak Kişi 12 (KK12)	İbrahim ERDOĞAN	44	Esnaf
Kaynak Kişi 13 (KK13)	Kalender DEMİRHAN	58	Çiftçi
Kaynak Kişi 14 (KK14)	Mahmut ASLAN	66	Emekli
Kaynak Kişi 15 (KK15)	Mahmut DUMAN	83	Emekli
Kaynak Kişi 16 (KK16)	Mazlum KÖSE	57	Emekli
Kaynak Kişi 17 (KK17)	Mustafa AKGÜN	60	Emekli
Kaynak Kişi 18 (KK18)	Mustafa MERCAN	64	Emekli
Kaynak Kişi 19 (KK19)	Hüseyin YILDIRIM	61	Muhtar
Kaynak Kişi 20 (KK20)	Haydar ASLAN	87	Emekli

Kaynakça

- Aksüt, H. (2020). *Dede Ocaklarının, Topluluklarının ve Yerleşimlerin Tarihi*. Yurt Kitap-Yayın.
- Akçay, İ. (1969). *Çubuk-Kalender Dede*. Bütün Türkiye Yayınevi.
- Arslanoğlu, İ. (1999). Çubuk Yöresi Alevi Ocakları ve Kurucuları. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 10, 61-72.
- Bitirmiş, İ. S. (2022). *Alevilikte Sosyal Kontrol Aracı Olarak Düşkünlük ve Musahiplik: Malatya Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi.
- Çelik, B. D. (2019). *Tunceli Yöresi Aleviliğinde Ocaklar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi.
- Danık, E. (2004). Alevi ve Bektaşî Mitolojisinde Aslana Binenler, Yılanı Kamçı Yapanlar ve Duvar Yürütenler. İ. Engin & H. Engin (Ed.), *Alevilik* (s.101-123). Kitap Yayınevi.
- Dedekargınoğlu, H. (2011). Alevilikte Tanım ve Terimler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60, 379-394.
- Dedekargınoğlu, H. (2016). Dede Garkın Ocağı'nda Musahiplik Uygulaması Örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 78, 91-112.
- Demir, S. (2016). *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*. DH Basın Yayın Matbaacılık.
- Gezik, E. (2012). *Alevi Kürtler*. İletişim Yayınları.
- Güleş, M. (2018). *Dede Garkın Ocağı (Malatya Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi.
- Gültekin, A.K. (2016). Tarihselci ve Yorumlamacı Yaklaşım Işığında "Sultan/Üryan Hıdır/Hızır" Söylencesi Üzerine Düşünceler. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 7-19.
- Gülten, S. (2010). Üryan Hızır Menakıbnamesi. *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 3, 84-103.
- Gülten, S. (2002). Baba Mansur'dan Şeyh Harun'a: Bir Alevi Ocağının Tarihsel Kökenine Dair Bazı Gözlemler. *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 63, 139-150.
- Gür, M. (2022). *Sosyo-kültürel Boyutlarıyla Akçadağ Yöresinde Alevilik*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi.
- Keskin, Y.M. (2004). *Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği: (Elazığ Sünköy Örneği)*, Avrasya Yayınları.
- Kılıç, M. C. (2016). *Yükselen Alevilik*. Kamer Yayınları.
- Koca, S. (2002). Eski Türklere Sosyal ve Ekonomik Hayat. *Türkler Ansiklopedisi 3. Cilt*, 15-37.
- Kökel, C. (2007). Sarı Saltuk ve Balkanlarda Alevi, Bektaşî Kültürü. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 43, 117-123.
- Ocak, A. Y. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süfîlik: Kalenderiler XIV-XVII. Yüzyıllar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2006). Türkiye Selçukluları Döneminde ve Sonrasında Vefâi Tarikatı. *Belleten*, 70(257), 119-154.
- Öztürk, Z. (2014). *Diyarı Dersim Ocaklar- Efsaneler- Aşiretler*. Sokak Kitapları Yayıncılık.
- Öztürk, M. (2018). *Anadolu Aleviliğinde Ocaklar ve Baba Mansur Ocağı'nun İnançsal Müzik Pratikleri Sivas-Zara Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Özveren, S. (2019). *Kahramanmaraş Alevi Ocaklarında İnanç, İbadet ve Erkân: Sinemilli Ocağı Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi.
- Rençber, F. (2013). Adıyaman Yöresi Alevî Ocakları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 159-170.

Teberoğlu, H. (1998). *S. Kalender Veli Velayetnamesi*. Kale Ofset.

Turan, O. (1997). *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*. Bođaziçi Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). Cođrafî istatistik portalı. <https://cip.tuik.gov.tr/>

Yaman, A. (2005). *Kızılbaş Alevi Ocakları*. Elips Kitap.

Yaman, A. (2012). Geçmişten Günümüze Alevi Ocaklarında Değişime Dair Sosyo-Antropolojik Gözlemler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 63, 17-38.

Yapıcı, S. (2014). *Osmanlı Vilayet Sâlnâmelerinde Malatya (1869-1908)*. Malatya Kitaplığı Yayınları.

Yazıcı, M. (2011). *Alevilik Alevi Değişlerinin ve Gülbanglarının Sosyolojik Analizi*. Çıra Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

Anatolia has historically functioned as a crossroads of civilizations, cultures, and belief systems, hosting diverse ethnic and religious communities over centuries. Following the spread of Islam, Anatolia became a significant settlement area for migrating populations who carried their religious traditions, belief systems, and cultural practices into this geography. Among these groups, Alevi have played a distinct role in shaping Anatolian religious and social life. Alevism, characterized by its devotion to the Ahl al-Bayt and particularly to Ali ibn Abi Talib, developed through a synthesis of Islamic teachings and pre-Islamic Turkic cultural elements, transmitted largely through oral tradition. Central to the institutional and spiritual organization of Alevism is the ocak system, which functions as both a religious authority structure and a socio-cultural framework.

The ocak system refers to lineage-based spiritual centers led by dede families who claim descent from the Prophet Muhammad through the Twelve Imams. These ocaks regulate religious rituals, social norms, moral discipline, and conflict resolution within Alevi communities. Concepts such as cem rituals, musahiplik (spiritual brotherhood), ikrar (initiation), and düşkünlik (social exclusion) are institutionalized and transmitted through ocaks. While the ocak system has been extensively studied in some regions of Anatolia, there remains a lack of comprehensive, field-based research focusing on rural areas, particularly those that host multiple ocak affiliations within a limited geographical space.

The district of Akçadağ, located in Malatya Province, represents a particularly important case for examining the ocak system due to its historical position as a transition zone between Central and Eastern Anatolia and its exposure to repeated migration waves. Akçadağ has hosted diverse Alevi populations affiliated with different ocaks for several centuries. Despite this significance, academic literature addressing the specific ocak affiliations, migration histories, and contemporary religious practices of Alevi in Akçadağ remains limited. This study aims to fill this gap by identifying the Alevi ocaks present in the Akçadağ region and analyzing their historical backgrounds, geographical distributions, and current sociocultural conditions through qualitative field research.

The research adopts a qualitative methodology based on the phenomenological research design, which seeks to explore phenomena that are recognized but not deeply understood. Data were collected through in-depth, semi-structured interviews with twenty Alevi individuals residing in various neighborhoods of Akçadağ. Particular attention was given to selecting participants from ocakzade (dede lineage) families and individuals actively practicing Alevi religious life. The interview process involved preliminary identification of Alevi settlements, coordination with local neighborhood heads (muhtars), and the establishment of trust-based communication with participants. The interviews focused on ocak affiliation, migration narratives, religious practices, and perceptions of ocak authority.

Findings indicate that Alevi in Akçadağ are affiliated with multiple ocaks, reflecting the region's historical migration patterns and social diversity. The most prominent ocaks identified in the area include Ağuçan (Avuçan), Sinemilli, Derviş Cemal, Üryan Hızır, Kalender Veli, Dede Garkın, Baba Mansur, Hubyar, Seyyid Kızıl Deli, and Şeyh Hasan. Among these, Ağuçan/Avuçan, Sinemilli, and Derviş Cemal ocaks constitute the largest groups in terms of talip population. The coexistence of multiple ocaks within the same villages or neighboring settlements illustrates the pluralistic nature of Alevi religious organization in Akçadağ. Interview data reveal that the ancestors of contemporary Alevi residents migrated to Akçadağ from diverse regions, including Horasan, Tunceli, Erzincan, Elazığ, Erzurum, Sivas, Yozgat, Elbistan, Pazarcık, Urfa, and parts of present-day Iraq and Syria. These migrations were primarily motivated by factors such as escaping political oppression, sectarian persecution, warfare, banditry, and the search for suitable pastures for livestock. High-altitude and mountainous settlements in Akçadağ were found to host older Alevi communities, as these areas historically provided greater protection from external threats.

The study further demonstrates that ocak affiliation continues to play a significant role in shaping religious identity, ritual practice, and social relations among Alevi in the region. Dedelik authority is widely respected, and dede commands are often perceived as morally binding. However, interviewees also noted a decline in regular dede visits, particularly in villages experiencing population loss due to urban migration. Some ocaks, such as Dede Garkın, were reported to have very limited or inactive talip communities in Akçadağ today.

Another important finding concerns religious transformation and boundary shifts within the region. Participants frequently reported that certain villages previously identified as Alevi had gradually become Sunni over time, often due to social pressure, intermarriage, or state-centered religious policies. Despite these changes, traces of Alevi belief persist in the form of shrine visits, healing rituals, and collective memory. The presence of Sunni villages located within predominantly Alevi areas further highlights the complex and layered religious landscape of Akçadağ.

From a broader sociological perspective, the findings underscore the dynamic nature of Alevi identity and the adaptability of the ocak system. While traditional structures remain symbolically significant, modernization, migration, and demographic change have altered the practical functioning of ocaks. Oral transmission remains the primary mode of religious knowledge, yet the loss of written documents such as icazetnames and Buyruk manuscripts has weakened institutional continuity in some cases.

In conclusion, this study demonstrates that Akçadağ constitutes a microcosm of Anatolian Alevi diversity, offering valuable insights into the historical development, regional variation, and contemporary challenges of the ocak system. By combining fieldwork-based qualitative data with historical analysis, the research contributes to the sociological and anthropological literature on Alevism. It highlights the necessity of localized studies for understanding the internal plurality of Alevi belief and practice. Future research may benefit from comparative analyses with neighboring regions and from interdisciplinary approaches incorporating historical documentation, religious studies, and migration sociology.